ХАРУКІ МУРАКАМІ: ПРОМОВА ПІД ЧАС ОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ КАТАЛОНІЇ

(1 частина)

"Як нереалістичний мрійник"

Востаннє я відвідував Барселону весною, два роки тому. Провів автограф-сесію, на яку зібралося дивовижно багато людей. Вишикувалася велика черга, і я не міг дати автограф усім бажаючим навіть за півтори години. Ця процедура зайняла стільки часу, бо багато читачок вимагали від мене поцілунків. Тому все так і затягнулося.

До сьогодні я проводив автограф-сесії у багатьох містах світу, але читачки, які вимагали від мене поцілунків — таке було тільки в Барселоні. Якщо зважати навіть тільки на цей один факт, можна зрозуміти, яке Барселона прекрасне місто. Я дуже щасливий з того, що отримав нагоду ще раз відвідати це місто з довгою історією та розвиненою культурою.

Але, на жаль, цього разу я мушу говорити не про поцілунки, а про серйозніші речі.

Як ви всі добре знаєте, 11 березня цього року в Японії, у регіоні Тохоку стався великий землетрус. Масштаб його був таким, що Земля почала трохи швидше обертатися довкола своєї осі, а день став коротшим на 1,8-мільйонну долю секунди.

Сам землетрус завдав страшенної шкоди, але і збитки після цунамі, яке прийшло після нього, теж були значними. Були такі місця, в яких цунамі досягало висоти 39 метрів. 39 метрів — це така висота, що коли забратися на 10 поверх звичайного будинку — то і там неможливо буде порятуватися. Люди, які були неподалік від узбережжя, не змогли втекти, жертвами стали близько 24 тисяч чоловік, з них 9 тисяч досі

вважаються пропалими безвісти. Їх змела велетенська хвиля, яка подолала греблі, і тіла багатьох не знайдено досі. Мабуть, багато людей загинули на дні холодного моря. Якщо задуматися про всі ці речі, а також уявити, що було б, якби ти сам був на їхньому місці — стає боляче в грудях. Багато з тих, хто залишився в живих, втратили свої сім'ї та друзів, будинки та статки, звичне середовище, втратили те, що складало основу їхнього життя. Окремі села були зруйновані вщент. Впевнений, що було багато людей, які втратили саме бажання жити.

Бути японцем означає вочевидь жити пліч-о-пліч із численними природніми катастрофами. Більша частина території Японії у період з літа по осінь є шляхом просування тайфунів. Щороку збитки від них є величезними, до того ж, гине багато людей. У багатьох регіонах Японії активними є вулкани. І, звісно, не слід забувати про землетруси. Японські острови розташовані у східному куточку азіатського материка, над чотирма велетеньскими плитами, у дуже небезпечному місці. Як ми кажемо, це все одно що жити над землетрусовим гніздом.

Час і шлях просування тайфунів можна певною мірою спрогнозувати, але землетруси — річ непрогнозована. Єдине, що можна безпомилково передбачити — що це ще не кінець, що у найближчому майбутньому станеться ще один величезний землетрус. Багато вчених прогнозують, що у найближчі 20–30 років великий землетрус магнітудою 8 балів станеться в районі Токіо. Це може трапитися за 10 років, а може — завтра по обіді. Якщо такий густозаселений мегаполіс, як Токіо, накриє землетрус з центром безпосередньо під містом — ніхто не зможе достовірно спрогнозувати, які це спричинить руйнівні наслідки.

Незважаючи на це, тільки в самому Токіо сьогодні 13 мільйонів людей живуть "звичайним" життям. Вони, як і раніше, їдуть переповненими поїздами на роботу і працюють в офісах у хмарочосах. Наскільки мені відомо, населення Токіо не скоротилося після цього землетрусу.

Як? Це може бути вашим природнім питанням. Як у такому страшному місці так багато людей можуть вести спокійне життя? Чи не божеволіють вони від страху?

У японській мові є слово мудзьо (mujo). Воно означає відсутність стану речей, який би тривав увесь час, або звичного стану речей. Усе, народжене в цьому світі, колись зникає із нього, і все безупинно змінюється. Ніде в цьому світі немає вічної стабільності, як немає і незмінних речей. Це погляд на світ, притаманний буддизму, але оцей спосіб мислення "мудзьо" у трохи відмінному від релігії контексті тісно пов'язаний із психологією японців, і передавався майже без змін з давніх часів як тип національної ментальності.

Таку точку зору — "Усе в світі просто поступово відходить" — можна назвати примиреним світоглядом. За цим способом мислення, скільки б люди не намагалися протистояти природному плину речей — врешті-решт все це даремно. Але японці у такому примиренні навіть виробили свій погляд на прекрасне.

Якщо говорити про природу, то навесні ми захоплюємося сакурою, влітку — світлячками, восени — яскраво-червоним осіннім листям. І палко насолоджуємося усім цим групами, за звичкою, так, нібито робити це — найочевидніша річ у світі. Місця, відомі своєю сакурою, світлячками або яскраво-червоним осіннім листям, за відповідної пори року переповнені людьми, складно буває навіть зарезервувати місце в готелі.

Чому б це?

Бо і сакура, і світлячки, і яскраво-червоне осіннє листя — усі вони втрачають свою красу дуже швидко. І ми, аби побачити на власні очі цю короткочасну славу, вирушаємо у далеку путь. А коли усі ці речі не просто красиві, а ще й перед твоїми очима ефемерно опадають, втрачають своє маленьке сяйво, втрачають свій яскравий колір — ми ще

більше заспокоюємося. І відчуваємо навіть певне полегшення стосовно того, що краса у повному розквіті уже промайнула, зникнувши.

Я не знаю, чи природні катаклізми мають якийсь вплив на формування такої свідомості. Але очевидним є те, що ми продовжуємо жити, знову і знову долаючи природні катаклізми, що накочують хвиля за хвилею, сприймаємо їх як щось таке, чому ніяк не можна зарадити, і усі разом ліквідовуємо наслідки. Можливо, такий досвід вплинув і на наше почуття прекрасного.

Переважна більшість японців були вельми шоковані після цього землетрусу, і навіть ми, нація, яка звикла до землетрусів, не можемо вповні оцінити величину збитків від нього. Почуваємося безсилими, і навіть відчуваємо побоювання з приводу майбутнього країни.

Але, зрештою, ми перебудуємося психологічно і почнемо усі разом відбудову. За це я майже не хвилююся. Бо ми — нація, яка робила це протягом усієї своєї історії. Не можна вічно перебувати у шоковому стані. Зруйновані будинки буде відбудовано, пошкоджені дороги — відновлено.

Зрештою, усі ми — лиш свавільні квартиранти на цій планеті під назвою Земля. Земля не просила нас: "Поживіть-но тут трошки". І, якщо землю трохи потрусить, ми не можемо пред'являти якісь претензії. Оскільки те, що інколи землю трохи трусить — це одна з властивостей Землі. Незалежно від того, подобається це нам чи ні, єдина наша альтернатива — це жити разом із таким природнім середовищем.

Тут мені хотілося б сказати кілька слів про речі, які, на відміну від будівель і доріг, не можна так просто відновити. Це, наприклад, мораль і, наприклад, норма. Вони — не предмети, які мають форму. Оскільки вони не є чимось, що можна швидко виготовити, якщо підготувати прилади, мати відповідні людські ресурси та матеріали.

Якщо говорити конкретніше, то я маю на увазі атомну електростанцію у Фукушімі.

Як вам усім, вочевидь, відомо, у Фукушімі із 6 реакторів, які зазнали пошкоджень внаслідок землетрусу та цунамі, принаймні три досі не поремонтовано і вони випромінюють радіацію у довкілля. Стався мелтдаун, забруднено довколишню територію, стічна вода, яка, скоріш за все, має доволі високий ступінь радіаційного забруднення, спрямовується у море біля реакторів. А вітер все це поширює на далекі відстані.

Приблизно 100 тисяч людей були змушені покинути райони довкола атомної електростанції. Поля, пасовиська, заводи, торгові ряди, гавані — усі вони покинуті, немає навіть натяку на присутність людини. Люди, які там живуть, можливо, більше ніколи не повернуться на цю землю. Збитки від землетрусу зачіпатимуть не тільки Японію, але і, як це не прикро, сусідні країни.

Причина того, що ситуація набула такого трагічного розвитку, очевидна. Люди, які споруджували атомну електростанцію, не передбачили, що цунамі буде аж таким великим. Кілька спеціалістів указували на те, що раніше велике цунамі подібного масштабу уже накривало цей регіон, і вимагали перегляду стандартів безпеки, але електрична компанія не поставилася до цих зауважень серйозно. Бо інвестувати значні кошти для захисту від великого цунамі, яке може статися, а може і не статися один раз за сотні років — це, звичайно, не те, чим повинно займатися прибуткове підприємство.

Простежується і позиція уряду, який узагалі-то повинен суворо регулювати техніку безпеки на атомних електростанціях, але замість цього понизив рівень вимог для цієї техніки безпеки, аби просувати свою політику в галузі атомної енергетики.

Ми повинні провести розслідування таких фактів, і, якщо дійсно припустилися помилок, на них треба чітко вказати. Більше ста тисяч людей через ці помилки полишили свої домівки і змушені були докорінно змінити спосіб життя. Ми повинні гніватися. Це природньо.